

ВІД «BRYTENWALDA» ДО «ANGOL SAXONUM REX»: ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДИСКУРСУ ВЕРХОВНОЇ ВЛАДИ В АНГЛОСАКСОНСЬКІЙ АНГЛІЇ

Нікіта Богатир

FROM «BRYTENWALDA» TO «ANGOL SAXONUM REX»: THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF THE DISCOURSE OF OVERLORDSHIP IN ANGLO-SAXON ENGLAND

Nikita Bohatyr

Relevance. *The article investigates the process of the emergence and development of the discourse of overlordship in early medieval England as a key element of the political history of the Anglo-Saxon kingdoms, based on narrative, documentary, and literary sources. The issue of constant rivalry among Anglo-Saxon kingdoms for political hegemony and the role of overlordship in this process does not lose its relevance for further research. The debatable nature of the issue lies in the presence of a certain contradiction between the idealized discourse of overlordship in the sources and the political reality. The study of the essence of the discourse of overlordship in Anglo-Saxon England and its correlation with the objective reality of the era is crucial for a deeper understanding of the socio-political processes of the designated period.*

Aim. *The goal of this article is an attempt at a comprehensive examination of the emergence and development of the concept of overlordship in Anglo-Saxon England.*

Methodologically, *the research relies on the fundamental principles of scientific validity and historicism. It employs general scientific (induction, deduction, analysis, synthesis) and general historical (historical-critical, diachronic, comparative-historical, historical-typological, retrospective) methods. Another important method used in the research is the approach that views written monuments as an active element in the broad cultural discourse and provides for the parallel analysis of political realities and their conceptual understanding.*

Results. *In the course of the research, it was traced that the concept of overlordship in Anglo-Saxon England underwent a noticeable transformation from denoting situational military dominance to a conscious ethnopolitical project. The origins of the discourse of overlordship were examined, which trace back to the chain of military command formed during the Anglo-Saxon conquest of Britain. It was determined that the early form of overlordship was conceptualized in the term brytenwalda and was not a stable institution but rather belonged to the sphere of courtly poetry and reflected the situational hegemony of the ruler of one of the Anglo-Saxon kingdoms. It was established that in the 8th century, during the reign of the Mercian King Offa, the process of transformation of the overlordship discourse began, shifting from unstable hegemony to consistent unification and centralization. It was clarified that after the collapse of the Mercian political project, its ideological core was picked up and successfully implemented by the West Saxon dynasty. It was determined that the fundamental element in this process was the activity of Alfred the Great, who, against the backdrop of the existential threat from the Danes, managed to adapt the Mercian political project and, by combining it with West Saxon military-dynastic power, initiated the process of creating a unified Kingdom of England under the leadership of Wessex. The central conceptual articulation of this project became his title Angol Saxonum rex.*

Conclusions. *The obtained results indicate that the discursive transformation of overlordship was of decisive significance for the political history of Anglo-Saxon England. The study emphasizes that the transformation of the discourse from the unstable situational dominance of the brytenwalda to the institutionalized concept of Angol Saxonum Rex provided the necessary ideological foundation for the unification of the fragmented Anglo-Saxon kingdoms into a single Kingdom of England led by the West Saxon dynasty.*

Keywords: *early medieval England, Anglo-Saxons, supreme power, hegemony, brytenwalda, Angol Saxonum rex, Bede the Venerable, Anglo-Saxon Chronicle, Asser, Offa, Alfred the Great, Mercia, Wessex.*

Одним з основоположних процесів політичної історії ранньосередньовічної Англії було постійне суперництво, спершу між англосаксонськими ватажками, а згодом і між королівствами за політичну гегемонію в регіоні. Ключовим елементом для розгляду цієї боротьби є поняття верховної влади, до якого апелюють ключові наративи англосаксонського періоду історії Англії: «Церковна історія народу англів» Беди Велебного (Bede 1999), «Англосаксонська хроніка» (The Anglo-Saxon Chronicle 1961) та «Життя короля Альфреда» Ассера (Asser 1983). Ці твори становлять основу джерельної бази для вивчення означеної проблематики.

Не менш важливими для розгляду теми є й документальні (договори й хартії) та літературні джерела. Останні у цьому дослідженні представлені давньоанглійською поемою «Відсід» (Відсід 2020).

Попри легкість, з якою наративні джерела оперують поняттям верховної влади, ця проблематика набула значної дискусійності в історіографії. Наприкінці XVIII – у першій половині XX ст. значний внесок у розробку цієї теми зробили Джон Кембл (Kemble 1971), Вільям Стаббс (Stubbs 1874–88), Гектор Чедвік (Chadwick 1907) та Френк Стентон (Stenton 1950). Хоч їх робота і не призвела до остаточного розв'язання проблематики верховної влади, вона заклала міцний фундамент для подальших досліджень. Відправною точкою для сучасної розробки теми верховної влади у англосаксонській Англії стала фундаментальна стаття Патріка Вормалда «Bede, the Bretwaldas and the Gens Anglorum» (Wormald 2006). Серед інших дослідників, які спричинилися до сучасного етапу розробки цієї проблематики, варто назвати Джеймса Кемпбелла (Campbell et al. 1982), Пітера Блера (Blair 1962), Пітера Соєра (Sawyer 2003), Барбару Йорк (Yorke 2003; Yorke 2009), Девіда Кірбі (Kirby 2002) та інших.

Незважаючи на те, що дослідженню політичної та інституційної історії англосаксонської Англії присвячено значну кількість спеціальних історичних праць, проблематика боротьби англосаксонських королівств за гегемонію та ролі верховної влади у цьому процесі лишається дискусійною та не втрачає своєї актуальності до цього часу. Однією з найважливіших складових розв'язання низки вузлових питань означеної проблематики є дослідження сутності концепції верховної влади та її співвідношення з об'єктивною політичною дійсністю доби.

Метою цієї статті є спроба комплексного дослідження виникнення та розвитку концепції верховної влади в англосаксонській Англії.

Ключ для досягнення поставленої мети автор статті вбачає у паралельному розгляді, зіставленні та аналізі взаємовпливів політичних реалій та їх концептуального осмислення в інтелектуальному дискурсі.

Основоположним методологічним підходом для реалізації такого дослідження є, запропонований С.Т. Смітом, погляд на писемні пам'ятки як один з аспектів дифузійної культурної діяльності (Smith 2012, р. 69–83.). Застосування цього підходу передбачає сприйняття тексту як активного елемента в культурному масиві, який взаємодіє та резонує з подіями, об'єктами та іншими текстами в широкому культурному дискурсі (Smith 2012, р. 70–71).

Суперництво за владу між англосаксонськими ватажками сягає епохи завоювання ними Британії. Витоки цієї боротьби можна простежити наприкінці V – на початку VI ст. Повною ж мірою цей процес розгорнувся у VII ст. та тривав до IX ст., коли королівство Вессекс утвердилось як беззаперечний політичний гегемон та стало осередком об'єднання розрізнених англосаксонських королівств.

Уперше свідчення про існування певної форми верховної влади серед англосаксонських королівств навів нортумбрійський монах-хроніст Беда Велебний (672/673–735 pp.), який надає у своїй праці «Церковна історія народу англів» список з семи королів, які мали верховну владу (imperium) (Bede 1999, р. 77–78). Англосаксонська хроніка, джерело IX ст., додає до списку верховних королів Беди короля Вессекса Еґберта, та вводить термін «bretwalda» або за іншим варіантом написання «brytenwalda» на позначення їхнього верховного становища щодо інших правителів (The Anglo-Saxon Chronicle 1961, р. 40–41). Попри те, що загальноновживаним у науковому обігу є саме перший з наведених варіантів написання терміну, П. Вормалд у своєму аналізі цієї проблематики переконливо довів, що коректним є саме другий варіант, а перекладати цей термін належить як «правитель Британії» (Wormald 2006, р. 131–132).

Беда пише про верховних правителів як про сталу інституцію, існування якої є доконаним фактом. Однак він надає дуже мало подробиць щодо цієї, як може здатись з його розповіді,

надважливої інституції. Свідчення Беди взагалі не містять жодної інформації про походження інституту верховної влади. Щодо її сутності вони обмежуються твердженнями про те, що влада перших чотирьох британвальдів (Елли суссекського, Кеавліна вессекського, Етельберта кентського та короля східних англів Редвальда) поширювалась на всі королівства на південь від річки Хамбер, а наступних трьох (Едвіна, Освальда та Осві), що були королями Нортумбрії, – як на південь, так і на північ від річки Хамбер не лише серед англосаксів, а й серед бритів, за винятком Кенту (Bede 1999, р. 77–78).

Англосаксонська хроніка наслідує оповідь Беди та не надає жодних унікальних свідчень про витоки й сутність влади британвальдів. Єдине цінне уточнення, яке можна виокремити з хроніки полягає в тому, що, оповідаючи про здобутки Еґберта вессекського, хроніка називає його британвальдою одразу після згадки про те, що він завоював Мерсію та усі королівства на південь від річки Хамбер (The Anglo-Saxon Chronicle 1961, р. 40–41). Згадка про його похід у Нортумбрію та встановлення певної форми зверхності над цим королівством міститься вже після означених свідчень (The Anglo-Saxon Chronicle 1961, р. 40–41).

Подібна обмеженість свідчень нарративних джерел щодо інституту верховної влади серед англосаксонських королівств зумовила велике різноманіття поглядів на те, яким чином вона виникла і що собою являла.

Одним з перших, хто надав комплексне пояснення виникнення верховної влади серед англосаксонських королівств був Г. Чедвік. Він вважав, що англосаксонське завоювання Британії було здійснене великими та організованими силами й саме у цій початковій єдності варто шукати витоки верховної влади (Chadwick 1907, р. 12–14). Сучасні дослідники схильні не дотримуватись такого погляду, але не заперечують, що джерелом формування ієрархічної структури, яка передбачала існування верховного правителя, цілком міг бути ланцюг військового командування, сформований безпосередньо в ході англосаксонського завоювання Британії (Kirby 2002, р. 16–17).

Серед дослідників також висувались полярні до поглядів Чедвіка спроби вивести англосаксонську єдність з ідеї єдності Британії як римської провінції. Основоположним доводом на користь подібного бачення може слугувати згадка валлійським істориком кінця VIII – початку IX ст. Неннієм у його «Історії бритів» семи імператорів римлян у Британії, що дуже виразно перегукується з верховними правителями, яких згадує Беда (Nennius 1980, р. 22–26). Однак П. Вормалд схильний заперечувати подібний погляд, наголошуючи на суперечливості свідчень Неннія (Wormald 2006, р. 107–108), який сам наводить альтернативну традицію, що включала вже дев'ять правителів замість семи (Nennius 1980, р. 25).

Іншим доводом на користь виведення концепції верховної в англосаксів з романо-бритської спадщини є сам термін «brytenwalda» (правитель Британії), що зазіхає на апелювання до загальнобританської єдності. Однак подібне твердження наштовхується на спростування самим Бедою Велебним, адже він у своєму описі верховних правителів чітко зауважує на тому, що визначальною рисою верховної влади передусім була умова контролю над королівствами на південь від річки Хамбер (Bede 1999, р. 77–78). Схема ж поділу по річці Хамбер, на нашу думку, позбавлена будь-якого зв'язку з романо-бритським територіальним поділом.

Переконливе пояснення сутності терміну дав Ф. Стентон. Він зауважив, що цей титул не був формальним і не виражав усталені повноваження його носія, а скоріше належав до сфери похвальної поезії, яку численні співці адресували правителям (Stenton 1950, р. 34–35). Прикладом подібного жанру може слугувати поема «Відсід», яка засвідчує глибоке коріння давньоанглійської похвальної поезії (Відсід 2020). П. Вормалд підсумував цей статус зазначивши, що король з великою владою міг бути проголошений британвальдою, але сам титул не надавав йому жодних спеціальних привілеїв (Wormald 2006, р. 116). А проте, можна простежити, що верховна влада поступово переходить з площини примітивного військового домінування у політичну, а верховні правителі починають ставитись до підлеглих королів як до членів власної спадкової знаті, підтверджуючи або скасовуючи їхні хартії, збираючи з них данину, ведучи їх на війну тощо (Wormald 2006, р. 109).

Попри те, що з попереднього огляду могло скластись враження, що верховна влада серед англосаксонських королівств не зазнала жодних романо-бритських чи будь-яких інших впливів, а мала суто англосаксонське (германське) коріння, як це припускав Ф. Стентон, (Stenton 1950, р. 34–35) варто зауважити, що нині дослідники схильні переосмислювати ступінь взаємодії германських завойовників із завойованим романо-бритським населенням та іншими навколишніми народами, а тому питання впливу цього діалогу на владні традиції англосаксів та їх відображення у літературній і поетичній традиціях потребує подальших спеціальних досліджень.

На нашу думку, найбільш обґрунтований сучасний погляд на процес виникнення верховної влади був запропонований Б. Йорк. Вона припускала два можливі визначальні фактори для виникнення верховної влади серед королівств на південь від Хамбера: потребу об'єднання у боротьбі з бритами та вплив франків континенту (Yorke 2009, р. 87–88). Щодо другого варто зауважити, що це могло бути, як бажання англосаксів протистояти франкському впливу, який був відчутним вже у VI ст., так і потреба ефективної взаємодії з ними (Yorke 2009, р. 87–88). Аргументами на користь другої моделі слугують факти шлюбу короля Кенту Етельберта та дочки Харіберта Берти або пізніше листування Карла Великого та мерсійського короля Оффи, де правитель франків звертається до нього як до рівного тощо (Stenton 1950, р. 214–215).

Аналізу також потребує феномен нортумбрійської гегемонії у VII ст., три правителі якої, за твердженням Беди, послідовно володіли верховною владою (Bede 1999, р. 77–78). Б. Йорк зазначає, що нортумбрійські правителі ще до 600 року були залучені до певної форми верховної влади, яка формувалась на півночі острова та суттєво різнилась від досвіду півдня (Yorke 2009, р. 88–91). У VII ст. ці два світи зустрілися, і південні королівства потрапили під домінування нортумбрійських правителів. Дослідники, однак, схильні дотримуватись думки Ф. Стентона, який зауважив на відмінності між звичним підпорядкуванням південних народів спільному сюзерену та ситуативним підкоренням одним королем земель як на північ, так і на південь від річки Хамбер (Stenton 1950, р. 32–33).

У VII ст. на політичну арену виходить королівство Мерсія, яке активно залучається до боротьби за гегемонію в регіоні. Беда не наводить жодного мерсійського правителя у своєму списку верховних правителів, але дослідники мають усі підстави стверджувати, що між правлінням Освальда та Осві був мерсійський правитель-язичник Пенда (Yorke 2003, р. 105). Безумовною владою також користувались такі мерсійські правителі кінця VII–VIII ст. як Вульфхер, Етельбальд чи Оффа. Беда навіть сам визнавав владу Етельбальда над південними королівствами (Bede 1999, р. 289), а Д. Кірбі припустив, що саме він слугував моделлю для концепції верховної влади Беди (Kirby 2002, р. 18–19). Чому ж тоді Беда не додав його та інших мерсійських володарів до свого списку верховних правителів? Переконалим є твердження Ф. Стентона про те, що це було зумовлено концептуальним задумом самого Беди (Stenton 1950, р. 34). Цю думку доповнив та розширив П. Вормалд, який стверджував, що основоположну роль тут могла відіграти ворожість мерсійських правителів та Кентерберійського архієпископства, а Беда працював саме у кентерберійській парадигмі (Campbell et al. 1982, р. 110–111). Він також зауважив, що хоч Кентербері й не винайшло концепцію верховної влади, але воно сприйняло та значно вплинуло на неї (Wormald 2006, р. 121–122).

Англосаксонська хроніка так само пропускає мерсійських верховних правителів. Ф. Стентон схилився до думки, що це зумовлено простим наслідуванням наративу Беди (Stenton 1950, р. 34), а П. Вормалд припускав, що визначальним фактором у цьому було упереджене ставлення західносаксонських хроністів, для яких Мерсія була основним конкурентом (Campbell et al. 1982, р. 110–111).

Попри тенденційність джерел, дослідники зазначають, що період гегемонії Мерсії був найважливішим в історії Англії другої половини VIII ст. (Stenton 1950, р. 205). За правління Оффи королівство Мерсія перетворилось з конфедерації народів під владою Мерсії у величезне відносно централізоване королівство (Yorke 2003, р. 114). Багато правителів, які раніше у хартиях титулувались королями почали з'являтися у документах як «subreguli» або навіть «duces», що ілюструвало значне послаблення їхньої влади (Blair 1962, р. 53). Очевидно, він також мав бажання закріпити династичну спадковість у своєму королівстві. Задля цього Оффа організував коронацію свого сина Еґфріта ще за свого життя, що було першим подібним прецедентом в історії англосаксонських королівств (The Anglo-Saxon Chronicle 1961, р. 35).

Важливим також є свідчення, що Оффа претендував на титул «rex Anglorum», у чому Ф. Стентон вбачав прагнення підкреслити домінуючу позицію серед інших королів (Stenton 1950, р. 210). Це може свідчити про його спроби перейти від нестабільних конфедеративних форм єдності до справжнього об'єднання Англії (Stenton 1950, р. 36). Д. Кірбі висунув припущення про те, що Оффа міг прагнути створення єдиного південного королівства на чолі з одним правителем (Kirby 2002, р. 150).

Попри усі намагання Оффи утвердити міцну династію та об'єднати усі південні англосаксонські королівства навколо Мерсії, після його смерті цей проєкт зазнав поразки через швидку смерть Еґфріта та подальшу кризу у королівстві.

У той час, коли Мерсія занурилась у міжусобиці та втрачала свої провідні позиції посилювався її головний суперник – Вессекс. У 802 р. до влади у королівстві прийшов Еґберт, який у

період між 825 та 829 рр. кардинально змінив політичну ситуацію у регіоні, утвердивши свою верховну владу у південних королівствах та встановивши певну форму зверхності над Нортумбрією (The Anglo-Saxon Chronicle 1961, р. 40–41). Англосаксонська хроніка також називає його британвальдою (The Anglo-Saxon Chronicle 1961, р. 40–41). Успіх Еґберта був яскравим, але короткостроковим, уже наступного року його становище похитнулось і була встановлена більш притаманна регіону рівновага сил (Kirby 2002, р. 159). Безумовно, Еґберт був засновником величчя Вессексу, але його владу неможливо порівняти з проєктом Оффи, оскільки вона за своєю суттю була скоріше ситуативним домінуванням, ніж сталим політичним проєктом. А проте, Еґберт зміг зробити те, що не зміг навіть Оффа: він забезпечив династичну стабільність у Вессексі (Yorke 2003, р. 148–149).

Наступники Еґберта, його син Етельвульф та його онуки Етельбальд, Етельберт та Етельред змогли утримати його здобутки. За їх правління суворо дотримувався принцип спадкування, а земельні володіння королівського дому не розпорозувались (Kirby 2002, р. 160–161). Аналізуючи становище Вессекса у цей час, Б. Йорк дуже влучно використала термін «збільшений Вессекс» (Yorke 1995, р. 95). Таким чином, можна стверджувати, що в цей час Вессекс ще не став політичним проєктом з об'єднання Англії, а скоріше був успішним королівством, яке стрімко розвивалось у межах традиційного для регіону балансу сил.

Усе кардинально змінилось з початком великих данських вторгнень на Британські острови. Єдиним королем, що був спроможний дати гідну відсіч данам виявився наймолодший син Етельвульфа Альфред, який у майбутньому стане відомий як Альфред Великий. Він вдало скористався відсутністю політичних суперників та розгорнув процес консолідації англосаксів навколо Вессексу (The Anglo-Saxon Chronicle 1961, р. 51–52).

На думку С. Кейнса та М. Лапіджа, принаймні після 886 р. в Альфреді могли вбачати очільника усіх англосаксів у боротьбі проти вікінгів, що супроводжувалось церемоніальним зобов'язанням підкорюватися та підтримувати його (Keynes & Lapidge 1983, р. 38–39). Підтвердженням такого погляду може слугувати той факт, що в угоді Альфреда з очільником вікінгів Гутрумом, він виступає як лідер «усіх радників англійського народу» (The treaty between Alfred and Guthrum 1996, р. 417–418). Титулатура Альфреда також відповідала означеному твердженню. Біограф короля Альфреда Ассер у своєму творі називає його «королем усіх християн на острові Британія, королем англів і саксів» (Asser 1983, р. 67), а низка хартиї засвідчують використання титулу «rex Anglorum et Saxonum», «Angol Saxonum rex» та інших подібних варіантів (Campbell et al. 1982, р. 155; Keynes & Lapidge 1983, р. 227–228).

Зважаючи на усі наведені вище свідчення, зовсім не випадковим є те, що П. Вормалд визначав Альфреда продовжувачем справи Оффи (Campbell et al. 1982, р. 106). У нас є підстави вважати, що Альфред дійсно здійснив те, чого прагнув, але не зміг досягти Оффа. Він зміг створити, як покажуть майбутні події, успішний інтеграційний проєкт, який передбачав об'єднання усього «Gens Anglorum» (народу англів) під верховною владою однієї династії.

Підсумовуючи розгляд виникнення та розвитку концепції верховної влади в англосаксонській Англії слід зазначити, що ця концепція пройшла помітну трансформацію від позначення ситуативного військового домінування до свідомого етнополітичного проєкту. Рання форма верховної влади була концептуалізована у понятті «brytenwalda» (правитель Британії), яке не було формальним інститутом, а було ідеологічною конструкцією для позначення мінливої влади ситуативних військово-політичних гегемонів. Справжній концептуальний злам відбувся у VIII ст. завдяки мерсійському королю Оффі, який започаткував спробу переходу від нестабільної гегемонії до послідовного об'єднання та централізації. Хоча мерсійський проєкт зазнав краху, його ідеологічне ядро було підхоплене та реалізоване вессекською династією. На тлі екзистенційної загрози данських вторгнень Альфред Великий зумів адаптувати мерсійський політичний проєкт та, поєднавши його з вессекською військово-династичною силою, започаткувати процес створення єдиного Англійського королівства на чолі з Королівством західних саксів. Центральним концептуальним оформленням цього проєкту став його титул «Angol Saxonum rex».

Список джерел та літератури **References**

Відсід, 2020, пер. О. Українець. У: Б. Щавурський, упоряд., Європейське Середньовіччя: літературний флорилеґіум. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 504–507. Vidsid, 2020, per. O. Ukrainets. U: B. Shchavurskyi, uporiad., Yevropeiske Serednovichchia: literaturnyi florilegium. Ternopil: Navchalna knyha-Bohdan,

- 504–507 [Widsith, 2020, trans. O. Ukrainets. In: B. Shchavurskyi, ed., *European Middle Ages: Literary Florilegium*. Ternopil: Textbook-Bohdan, 504–507]. [In Ukrainian].
- Alfred the Great: Asser's Life of King Alfred and Other Contemporary Sources, 1983, ed. and trans. by S. Keynes & M. Lapidge. Harmondsworth: Penguin Books.
- BEDE, 1999, *The Ecclesiastical History of the English People; The Greater Chronicle; Bede's Letter to Egbert*. Ed. and trans. by J. McClure and R. Collins. Oxford: Oxford University Press.
- BLAIR, P. H., 1962, *An introduction to Anglo-Saxon England*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CAMPBELL, J., WORMALD, P. & JOHN, E., 1982, *The Anglo-Saxons*. Ed. by J. Campbell. New York: Cornell University Press.
- CHADWICK, H. M., 1907, *The origin of the English Nation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KEMBLE, J. M., 1971, *The Saxons in England. A history of the English commonwealth till the period of the Norman conquest*. 2 vol. New York: AMS Press.
- KIRBY, D. P., 2002, *The earliest English kings*. Taylor & Francis e-Library.
- NENNIUS, 1980, *British History and the Welsh Annals*. Ed. and trans. by J. Morris. Chichester: Phillimore.
- SAWYER, P. H., 2003, *From Roman Britain to Norman England*. Taylor & Francis e-Library.
- SMITH, S. T., 2012, *Historicism*. In: J. Stodnick and R. Trilling, ed., *A Handbook of Anglo-Saxon Studies*. Wiley Blackwell, 69–83.
- STENTON, F. M., 1950, *Anglo-Saxon England*. Oxford: Clarendon Press.
- STUBBS, W., 1874–1888, *The Constitutional History of England*. 3 vol. Oxford: Clarendon press.
- The Anglo-Saxon Chronicle: A Revised Translation*, 1961, ed. and trans. by D. Whitelock, D. C. Douglass & S. I. Tucker. London: Eyre and Spottiswoode.
- The treaty between Alfred and Guthrum*, 1996, In: D. Whitelock ed., *English Historical Documents* c. 500–1042. London & New York: Routledge, 417–418.
- WORMALD, P., 2006, *Bede, the Bretwaldas and the Gens Anglorum*. In: P. Wormald, *The Times of Bede: Studies in Early English Christian Society and its Historian*. Ed. by S. Baxter. Blackwell Publishing, 106–134.
- YORKE, B., 1995, *Wessex in the Early Middle Ages*. London & New York: Leicester University Press, 367.
- YORKE, B., 2003, *Kings and Kingdoms of Early Anglo-Saxon England*. Taylor & Francis e-Library.
- YORKE, B., 2009, *The Bretwaldas and the origins of overlordship in Anglo-Saxon England*. In: *Early Medieval Studies in Memory of Patrick Wormald*. Routledge, 81–95.

Від «Brytenwalda» до «Angol Saxonum rex»: виникнення та розвиток дискурсу верховної влади в англосаксонській Англії

Актуальність. У статті на основі наративних, документальних та літературних джерел досліджується процес виникнення та розвитку дискурсу верховної влади в ранньосередньовічній Англії як ключового елемента політичної історії англосаксонських королівств. Проблематика постійного суперництва між англосаксонськими королівствами за політичну гегемонію та роль верховної влади у цьому процесі не втрачає своєї актуальності для подальших досліджень. Дискусійність проблематики полягає у наявності певної суперечності між ідеалізованим дискурсом верховної влади у джерелах та політичною дійсністю. Дослідження сутності дискурсу верховної влади в англосаксонській Англії та його співвідношення з об'єктивною дійсністю доби є вирішальним для глибшого розуміння суспільно-політичних процесів означеного періоду.

Метою цієї статті є спроба комплексного розгляду виникнення та розвитку концепції верховної влади в англосаксонській Англії.

Методологічно дослідження спирається на основоположні принципи науковості та історизму. Залучає загальнонаукові (індукція, дедукція, аналіз, синтез) та загальноісторичні (історико-критичний, діахронічний, порівняльно-історичний, історико-типологічний, ретроспективний) методи. Іншим важливим методом, що використовується у дослідженні є підхід, що розглядає писемні пам'ятки як активний елемент у широкому культурному дискурсі, та передбачає паралельний аналіз політичних реалій та їх концептуального осмислення.

Результати. В ході дослідження було простежено, що концепція верховної влади в ан-

гლოსаксонській Англії пройшла помітну трансформацію від позначення ситуативного військового домінування до свідомого етнополітичного проєкту. Розглянуто витoki дискурсу верховної влади, які сягають ланцюга військового командування, сформованого в часи англосаксонського завоювання Британії. Визначено, що рання форма верховної влади була концептуалізована у понятті «*brytenwalda*» та не була сталим інститутом, а радше належала до сфери придворної поезії та відображала ситуативну гегемонію правителя одного з англосаксонських королівств. Встановлено, що у VIII ст. за правління мерсійського короля Оффи був започаткований процес трансформації дискурсу верховної влади з нестабільної гегемонії до послідовного об'єднання та централізації. З'ясовано, що після краху мерсійського політичного проєкту, його ідеологічне ядро було підхоплене та успішно реалізоване вессекською династією. Визначено, що основоположною у цьому процесі була діяльність Альфреда Великого, який на тлі екзистенційної загрози з боку данів зумів адаптувати мерсійський політичний проєкт та, поєднавши його з вессекською військово-династичною силою, започаткувати процес створення єдиного Англійського королівства на чолі з Вессексом. Центральним концептуальним оформленням цього проєкту став його титул «*Angol Saxonum rex*».

Висновки. Отримані результати свідчать, що дискурсивна трансформація верховної влади мала вирішальне значення для політичної історії англосаксонської Англії. Дослідження наголошує, що трансформація дискурсу від нестабільного ситуативного домінування британвальдів до інституціоналізованої концепції «*Angol Saxonum Rex*» забезпечила необхідну ідеологічну основу для об'єднання розрізнених англосаксонських королівств у єдине Англійське королівство на чолі із західносаксонською династією.

Ключові слова: ранньосередньовічна Англія, англосакси, верховна влада, гегемонія, *brytenwalda*, *Angol Saxonum rex*, Беда Велебний, Англосаксонська хроніка, Ассер, Оффа, Альфред Великий, Мерсія, Вессекс.

Nikita Bohaty, MA student in History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Нікіта Богатир, студент магістратури історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-2595-0610>

Received: 27.11.2025

Advance Access Published: February, 2026